

BO‘LAJAK BIOLOGIYA O‘QITUVCHILARINING KASBIY FAOLIYATGA TAYYORGARLIGINI SHAKLLANTIRISHNING METODIK ASOSLARI**G.M.To‘uchiyeva***Farg‘ona davlat universiteti o‘qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada kouching yondashuvi asosida bo‘lajak biologiya o‘qituvchilarini kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlashning nazariy-metodologik asoslari hamda pedagogik modeli tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida zamonaviy pedagogik yondashuvlar, kompetensiyaviy ta‘lim tamoyillari hamda innovatsion metodlardan foydalanish imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, kouching texnologiyalarini biologiya ta‘lim jarayoniga joriy etish orqali talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish mexanizmlari asoslab berilgan. Maqolada ishlab chiqilgan model bo‘lajak biologiya o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish hamda pedagogik faoliyat samaradorligini ta‘minlashga xizmat qiladi.*

Аннотация: *В статье рассматриваются теоретико-методологические основы и педагогическая модель подготовки будущих учителей биологии к профессиональной педагогической деятельности на основе коучингового подхода. В ходе исследования анализируются возможности использования современных педагогических технологий, компетентностного подхода и инновационных методов обучения. Также обоснованы механизмы развития профессиональных компетенций студентов посредством внедрения коучинговых технологий в образовательный процесс по биологии. Разработанная модель направлена на повышение уровня профессиональной подготовки будущих учителей биологии, развитие их самостоятельного мышления и повышение эффективности педагогической деятельности.*

Abstract: *This article examines the theoretical and methodological foundations as well as the pedagogical model for preparing future biology teachers for professional pedagogical activity based on the coaching approach. The study analyzes the possibilities of applying modern pedagogical technologies, competency-based education principles, and innovative teaching methods in the training process. In addition, the mechanisms for developing students' professional competencies through the integration of coaching technologies into biology education are substantiated. The proposed model contributes to improving the professional readiness of future biology teachers, enhancing their independent thinking skills, and increasing the overall effectiveness of pedagogical activity.*

Kalit so‘zlar: *kouching texnologiyasi, biologiya ta‘limi, kasbiy kompetensiya, pedagogik faoliyat, innovatsion metodlar, refleksiv yondashuv, pedagogik model, bo‘lajak o‘qituvchi.*

Ключевые слова: коучинговая технология, биологическое образование, профессиональная компетентность, педагогическая деятельность, инновационные методы, рефлексивный подход, педагогическая модель, будущий учитель

Keywords: coaching technology, biology education, professional competence, pedagogical activity, innovative methods, reflective approach, pedagogical model, future teacher.

Zamonaviy ta'lim tizimida pedagog kadrlarni tayyorlash jarayoni faqat nazariy bilimlarni o'zlashtirish bilan cheklanib qolmasdan, balki ularning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish va amaliy faoliyatga tayyorlashni ham nazarda tutadi. Ayniqsa biologiya fanini o'qitishda o'qituvchining metodik tayyorgarligi, innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash qobiliyati hamda refleksiv faoliyati muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli bo'lajak biologiya o'qituvchilarini kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlash jarayonini zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish dolzarb ilmiy muammolardan biri hisoblanadi.

Kouching yondashuvi pedagogikada yangi yo'nalishlardan biri bo'lib, u o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida samaradorlikni oshirishda muhim o'rin tutadi. So'nggi yillarda kouching texnologiyalari o'quv jarayonini shaxsga yo'naltirish, mustaqil fikrlashni rivojlantirish va pedagogik kompetensiyalarni shakllantirish vositasi sifatida keng tadqiq qilinmoqda.

Whitmore (2017) kouching metodologiyasini pedagogik faoliyatni rivojlantirish vositasi sifatida tavsiflaydi va uning talabalarning o'zini-o'zi boshqarish va muammoli vaziyatlarni tahlil qilish qobiliyatini oshirishdagi ahamiyatini ta'kidlaydi. Shuningdek, Cox va Hamlin (2018) pedagoglar uchun kouching texnologiyasining amaliy tajribasi va ta'lim jarayonidagi samaradorligini tahlil qilgan. Ularning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, kouching yondashuvi pedagogik motivatsiya va innovatsion fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi.

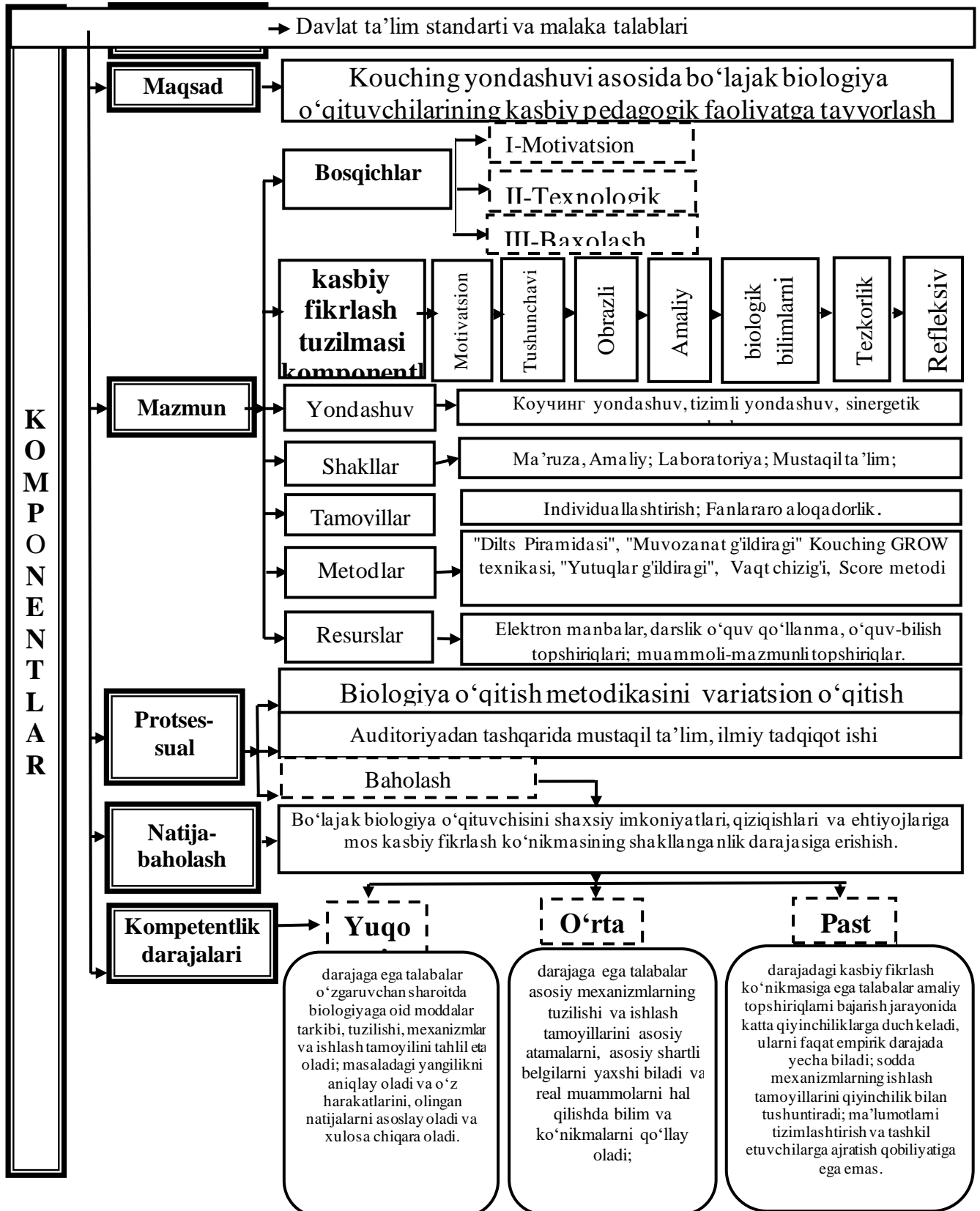
Biologiya ta'limi kontekstida, Tudge & Scrimsher (2020) biologiya fanini o'qitish jarayonida interaktiv metodlar va shaxsga yo'naltirilgan pedagogik yondashuvning o'rni haqida batafsil izoh bergan. Bu tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, talabalarning nazariy bilimlari bilan bir qatorda amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish, refleksiv faoliyatini shakllantirish kasbiy tayyorgarlikda muhim ahamiyatga ega.

O'zbekiston sharoitida, Tilavoldiyev (2025) kouching texnologiyalarini o'qituvchilarni tayyorlash jarayoniga joriy etishning metodik asoslarini ishlab chiqqan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kouching yondashuvi talabalarning refleksiv va muammoli vaziyatlarni tahlil qilish qobiliyatini oshiradi hamda pedagogik faoliyatga tayyorgarlik darajasini yaxshilaydi. Shu bilan birga, milliy ta'lim tizimida kouching yondashuvi asosida ishlab chiqilgan pedagogik modellar cheklangan.

Xalqaro tadqiqotlarda Grant (2016) kouching yondashuvi orqali pedagogik motivatsiyani shakllantirish va kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish usullarini batafsil tavsiflagan. Uning ishlari pedagogik model ishlab chiqishda konseptual asos sifatida keng qo‘llaniladi. Bundan tashqari, Stelter (2019) kouching jarayonida pedagogik refleksivlik va shaxsiy o‘shish muhim ekanini ko‘rsatgan.

Ushbu adabiyotlar sharhi shuni ko‘rsatadiki, kouching yondashuvi bo‘lajak biologiya o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida samarali vosita sifatida ishlatilishi mumkin. Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlar asosan xalqaro tajribalarni qamrab oladi, O‘zbekistondagi amaliyotlar bilan bog‘liq tadqiqotlar esa cheklangan. Shu sababli, maqolada ishlab chiqilgan pedagogik model milliy kontekstda bo‘lajak biologiya o‘qituvchilarini tayyorlashning yangi metodik yechimi sifatida e‘tiborga loyiqdir.

Bo‘lajak biologiya o‘qituvchilarini kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlash jarayonini samarali tashkil etish maqsadida kouching yondashuvi asosida bo‘lajak biologiya o‘qituvchilarini kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlash modeli ishlab chiqildi.

Ushbu model ta'lim jarayonining barcha tarkibiy qismlarini yagona tizimga birlashtirgan holda pedagogik tayyorgarlikni bosqichma-bosqich rivojlantirishga xizmat qiladi. Modelning asosiy vazifasi biologiya yo'nalishida tahsil olayotgan talabalarni kelajakdagi pedagogik faoliyatga tayyorlash jarayonini metodik jihatdan takomillashtirishdan iborat.

Taklif etilgan model o'zining strukturaviy tuzilishiga ko'ra maqsadli, nazariy-metodologik, mazmuniy-protsessual hamda natijaviy bloklardan tashkil topgan. Mazkur bloklar o'zaro uzviy bog'langan holda bo'lajak biologiya o'qituvchisining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish jarayonini tizimli ravishda tashkil etishga xizmat qiladi.

Modelning maqsadli blokida ta'lim tizimining ijtimoiy buyurtmasi, davlat ta'lim standartlari hamda pedagog kadrlar tayyorlashga qo'yiladigan malaka talablari asosiy yo'nalish sifatida belgilanadi. Ushbu blokning asosiy maqsadi kouching yondashuvi asosida bo'lajak biologiya o'qituvchisining kasbiy pedagogik kompetensiyasini rivojlantirishdan iborat.

Nazariy-metodologik blok modelning ilmiy asosini belgilaydi. Ushbu blok doirasida kompetensiyaviy, tizimli, shaxsga yo'naltirilgan hamda sinergik yondashuvlar asosiy metodologik yo'nalishlar sifatida qo'llaniladi. Shuningdek, pedagogik jarayonni tashkil etishda individuallashtirish, faollik va mustaqillik, refleksivlik hamda fanlararo integratsiya tamoyillari muhim metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Mazmuniy-protsessual blok ta'lim jarayonining bevosita tashkil etilish mexanizmlarini o'z ichiga oladi. Ushbu blokda biologik bilimlar tizimi, pedagogik va metodik tayyorgarlik, kommunikativ kompetensiya hamda refleksiv faoliyatni rivojlantirish asosiy mazmuniy yo'nalishlar sifatida belgilanadi. Mazkur jarayon uch bosqichda amalga oshiriladi. Birinchi bosqich motivatsion bosqich bo'lib, unda talabalarda pedagogik faoliyatga qiziqish uyg'otish, kasbiy motivatsiyani shakllantirish hamda biologiya fanini o'qitishga nisbatan ijobiy munosabatni rivojlantirish maqsad qilinadi. Ikkinchi bosqich faoliyat bosqichi hisoblanadi. Bu bosqichda talabalar kouching texnologiyalariga asoslangan metodlar orqali pedagogik faoliyatni amaliy jihatdan o'zlashtiradilar, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish hamda mustaqil pedagogik qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Uchinchi bosqich refleksiv bosqich bo'lib, unda talabalarning o'z faoliyatini tahlil qilish, o'z-o'zini baholash hamda kasbiy rivojlanish istiqbollarini aniqlash jarayoni amalga oshiriladi.

Ta'lim jarayonida ma'ruza, amaliy mashg'ulotlar, laboratoriya ishlari hamda mustaqil ta'lim faoliyati asosiy ta'lim shakllari sifatida qo'llaniladi. Kouching yondashuvining samaradorligini ta'minlash maqsadida GROW modeli, "Dilt's piramidas", "Muvozanat g'ildiragi", "Yutuqlar g'ildiragi" hamda "Vaqt chizig'i" kabi metodlardan foydalanish nazarda tutiladi. Ushbu metodlar talabalarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, kasbiy maqsadlarni aniqlash va ularga erishish strategiyasini ishlab chiqishga yordam beradi.

Model doirasida ta’lim jarayonini samarali tashkil etish uchun turli resurslardan foydalanish muhim hisoblanadi. Jumladan, elektron ta’lim platformalari, o‘quv - metodik majmualar, ilmiy adabiyotlar, multimedia vositalari hamda muammoli vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar talabalarning mustaqil o‘quv faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Modelning natijaviy bloki bo‘lajak biologiya o‘qituvchisining kasbiy kompetensiyalarining shakllanish darajasini aniqlashga qaratilgan. Ushbu jarayonda talabalar tayyorgarligining samaradorligi kasbiy bilimlar darajasi, pedagogik faoliyat ko‘nikmalari, innovatsion metodlarni qo‘llash qobiliyati hamda reflektiv faoliyat asosida baholanadi. Natijalar uch daraja orqali aniqlanadi: yuqori, o‘rta va past darajalar. Yuqori darajadagi talabalar biologiya fanini o‘qitish jarayonini mustaqil tashkil eta oladi, pedagogik vaziyatlarni tahlil qiladi va innovatsion metodlardan samarali foydalanadi. O‘rta darajadagi talabalar nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lay oladi, biroq pedagogik faoliyatni mustaqil tashkil etishda ma’lum darajada yordamga muhtoj bo‘ladi. Past darajadagi talabalar esa nazariy bilimlarga ega bo‘lsa-da, ularni pedagogik faoliyatda samarali qo‘llashda yetarli tajribaga ega emas.

Shunday qilib, ishlab chiqilgan model bo‘lajak biologiya o‘qituvchilarini kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlash jarayonini tizimli tashkil etishga xizmat qiladi. Mazkur model kouching yondashuvi asosida talabalarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish hamda pedagogik faoliyatga tayyorgarlik darajasini oshirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Whitmore, J. (2017). *Coaching for Performance: The Principles and Practice of Coaching and Leadership*. London: Nicholas Brealey Publishing.
2. Cox, E., & Hamlin, A. (2018). *The Complete Handbook of Coaching*. London: Sage Publications.
3. Tudge, J., & Scrimsher, S. (2020). *Applied Biology Teaching Methods*. New York: Springer.
4. Grant, A. M. (2016). The Efficacy of Executive Coaching in Educational Settings. *Journal of Educational Leadership*, 12(3), 45–62.
5. Stelter, R. (2019). *Coaching for Reflective Practice in Education*. London: Routledge.
6. Tilavoldiyev, R. (2025). *Kouching texnologiyalari va pedagogik tayyorgarlik [Monografiya]*. Toshkent: O‘zbekiston Pedagogika Universiteti nashriyoti.
7. Whitmore, J. (2020). *Coaching at Work: The Definitive Guide to the Process, Principles and Skills of Personal Coaching*. London: Random House.

8. Cox, E. (2018). Coaching and Mentoring in Education. London: Sage.
9. Passmore, J. (2016). Excellence in Coaching: The Industry Guide. London: Kogan Page.
10. Kilburg, R. (2017). Executive Coaching: Developing Managerial Wisdom in a World of Chaos. Washington: American Psychological Association.